

**Cilvēku biomonitoringa padomes sēdes
Protokols Nr. 17**

Rīgā

2025. gada 06. novembrī

Sanāksme notiek: Veselības ministrijā, Brīvības ielā 72, 309. telpā

Sanāksmes sākums: plkst. 15:00

Sanāksmes beigas: plkst. 16:30

Sanāksmi vada: prof. Dz.Mozgis – Padomes priekšsēdētājs, Slimību profilakses un kontroles centra direktora vietnieks sabiedrības veselības un profilakses jautājumos

Sanāksmē piedalās:

Padomes dalībnieki:

Dzintars Mozgis, Normunds Kadiķis, Jolanta Geduša, Inese Mārtiņšone, Uldis Berķis, Zane Ružāne, Anita Villeruša, Māris Valdovskis, Dagnija Jirgensone.

Veselības ministrijas pārstāvji:

Jana Feldmane (VM Sabiedrības veselības departaments).

Uzaicināti:

Ivars Vanadziņš, Linda Matisāne, Lāsma Akūlova (RSU Darba drošības un vides veselības institūts).

Protokolē: Linda Lībere, RSU Darba drošības un vides veselības institūts, Higiēnas un arodslimību laboratorija

Darba kārtībā:

1. Sēdes protokola Nr.16 apstiprināšana.
2. VPP projekta "LATVIJAS CILVĒKA BIOMONITORINGA PROGRAMMAS IZVEIDE - HBM4LV" statuss un aktualitātes (prezentē RSU profesors: Ivars Vanadziņš, Dr. med.).
3. Partnerības par ķīmisko vielu riska novērtējumu (PARC) aktualitātes (prezentē Izglītības un zinātnes ministrijas pārstāvis: Uldis Berķis).
4. Citi jautājumi.

Sēdes gaita:

1. Visi klātesošie padomes locekļi ir iepazinušies ar iepriekšējās sēdes protokolu un viņiem nav iebildumu. Protokols ir apstiprināts pēc noklusējuma.

2.VPP projekta "LATVIJAS CILVĒKA BIOMONITORINGA PROGRAMMAS IZVEIDE - HBM4LV" statuss un aktualitātes.

I. Vanadziņš pastāstīja par cilvēka biomonitoringa programmas gaitu, uzsverot, ka projekts tuvojas noslēgumam un ir palikuši tikai galvenie uzdevumi tā pabeigšanai. Tomēr ir daži būtiski jautājumi, kas paliek atvērti, jo viens no projekta galvenajiem nodevumiem ir biomonitoringa programma kā dokuments. Tāpēc nepieciešama diskusija, piemēram, par izmaksu aprēķiniem. Profesors aicināja sapulces dalībniekus izvērtēt šo aspektu un izteikt savu viedokli diskusiju sadaļā.

I. Vanadziņš atgādināja sapulces dalībniekiem par darba pakām, kuras ietver: kohortu, biobankas izveidi un paraugu ņemšanu, vielu atlasī, mērījumu veikšanu, datu savākšanu, apkopošanu un aprakstīšanu, kā arī komunikāciju un intervēšanu.

Par pirmo darba paku (WP) – kohortu – profesors informēja, ka viss ir veiksmīgi izveidots. Aprēķinu modelis ir izvēlēts, ētikas atļauja saņemta, un izveidots pieteikšanās mehānisms, kas darbojas veiksmīgi. Brīvprātīgi pieteicās gandrīz 2000 dalībnieku, un šī darba paka tiek uzskatīta par pabeigtu.

WP2 – paraugu ņemšanā un fiziskās biobankas izveidē – mērķis bija izveidot un pārbaudīt sistēmu, iekļaujot dokumentāciju, loģistiku, kodēšanu un procesu aprakstus (SOP). Šie darbi ir veikti un pašlaik tiek testēti. Novērotie izaicinājumi ietver grūtības piesaistīt vīriešus vecuma grupās no 18 līdz 29 gadiem un no 30 līdz 39 gadiem. Rekrutēšanai tika izmēģināta dažādi veidi – starp studentiem, radiem, draugiem un lauksaimniecības organizācijām. Iepriekš bažas radīja anketu garums, tomēr tas nav izrādījies būtiska problēma. Liels darbs ir ieguldīts tieši tehniskajā pusē, jo paraugu vākšana prasa plašu administratīvo darbu: piekrišanas veidlapu aizpildīšanu, anketu apstrādi, materiālu nosūtīšanu dalībniekiem, paraugu nodošanu laboratorijai, to sadalī, kodēšanu un citus procesus. Pašreizējā situācija ir šāda: piekrišanas veidlapas aizpildījuši 423 dalībnieki, anketas – 354, paciņas ar nepieciešamajiem materiāliem nosūtītas, bet paraugus laboratorijai nodevuši 281 dalībnieks. Nodotie paraugi tiek sadalīti alikvotās, veikti nepieciešamie mērījumi un pēc tam nogādāti HASL laboratorijā turpmākai apstrādei. Kopumā esam tuvu gala rādītājiem, kas ir nepieciešami projekta noslēgumam.

WP3 – vielu atlase un novērtējums – ir pabeigts, saņemts biomonitoringa padomes apstiprinājums un veikti 109 vielu novērtējumi. Par šo ir publicētas arī publikācijas, un saņemti pirmie citējumi.

Attiecībā uz mērījumiem (WP4) pašlaik ir zināms, kas tiks mērīts pilota grupā – 30 dalībnieki trīs grupās: ftalāti, pesticīdi un metāli. Mērījumi tiek veikti trīs dažādās laboratorijās katrā valstī, jo nav atrasta viena laboratorija, kas varētu veikt visus mērījumus, un tas radīja izaicinājumus iepirkumu procesā, ņemot vērā atšķirīgās prasības valstīs.

Par datu apkopošanu un analīzi (WP5) pašlaik ir pieprasīts projekta pagarinājums, atbilde vēl nav saņemta. Pagarinājums nepieciešams projekta rezultātu nostiprināšanai, jo daļa datu analīzes tiks veikta tikai pēc lauku darbu noslēguma un daļa no pilotprojekta dalībniekiem nāks no PARC projekta, kas vēl notiks. Projekta analīze turpināsies, iespējams, vēl pāris gadus. Attiecībā uz programmas gala dokumentu, vīzija un daļa apakšpunktu ir gatavi vai procesā, un sapulces dalībnieki tika aicināti veicināt diskusiju un iesniegt nepieciešamos labojumus. Piedāvājums ir pievienot pielikumā vielu novērtējuma dokumentus, kur norādīts, kāpēc katrai vielai piešķirti konkrēti punkti. Atvērts jautājums paliek par norādījumu VPP programmā par izmaksu efektivitātes analīzi. Projekta RSU komanda ir jautājusi LZP par sagaidāmajiem konceptiem, īstermiņa un vidēja termiņa darbību izmaksām, prognozēm un darbības modeļiem. Mūsu komandas piedāvātais koncepts paredz trīs darbības virzienus: uzraudzības biomonitorings, operatīvais biomonitorings un pētniecības biomonitorings. Uzraudzības biomonitoringam termiņš varētu būt 3–5 gadi, paredzot lauku darbu, paraugu vākšanu un esošo dalībnieku atkārtotu iesaisti, kā arī papildus mērījumus finanšu iespēju ietvaros. Operatīvais biomonitorings paredz ātru un elastīgu reakciju uz jauniem jautājumiem vai vielām, kuras izraisa īpašu sabiedrības interesi, izmantojot biomonitoringa padomes rekomendācijas. Atvērts jautājums šajā sadaļā attiecas uz biobankas paraugu nākotnes izmantošanu un finansiālajiem aspektiem.

WP6 ietver komunikāciju ar sabiedrību un zinātniskās aktivitātes. Paredzēti seši raksti par projektu, dalība konferencēs, biomonitoringa mājaslapa turpina darboties, un projekts ir labi reprezentēts publiskajā telpā, piemēram, LSM, Latvijas Radio un televīzijas raidījumos.

Par nākotni runājot, mums ir aicinājums biomonitoringa padomei pateikt, ka esam ieinteresēti turpināt dalību. Starptautiskos apmēros turpinot dalību PARC projektā. Paralēli skatāmies, kur citur varētu piedalīties ar šiem limitētajiem resursiem kuriem mums ir. Pašlaik izskatās, ka viens šāds virziens ir metināšanas apakšprojekts. Paralēli meklējam citus veidus. Nacionālos apmēros esam iesnieguši tēmu par potenciāliem valsts pētījuma programmām. Līdz ar to šo biomonitoringa tēmu turam aktuālu, un, protams, izmantosim visas citas nacionāla finansējuma iespējas.

Sadaļas noslēgumā tika atzīmēti atvērti jautājumi, kas tika prezentēti arī iepriekšējā padomes sapulcē – par paraugu piederību, lēmumu pieņemšanu un datu nodošanu. Ņemot vērā paraugu un datu apjomu, būtiski jautājumi paliek par uzturēšanas izmaksām un stingriem uzglabāšanas noteikumiem.

Diskusija:

J.Feldmane runājot par valsts pētījuma programmu, uzsvēra, ka izšķiroša nozīme ir pētījuma tēmas precīzai formulēšanai. Ir skaidri jādefinē pētījuma mērķis un sagaidāmie rezultāti, jo, lai nodrošinātu atbalstu ministrijas līmenī, piedāvātajai tēmai jābūt jaunai un tā nedrīkst būt jau īstenota vai esoša pētījuma turpinājums. Līdz ar to ir nepieciešams rast veidu, kā pētījuma ideju noformulēt konceptuāli jaunā veidā un piedāvāt kā inovatīvu risinājumu.

I. Vanadziņš atbildēja, ka piedāvājums turpmākajos pētījumos ir koncentrēties uz mikro- un nanoplastmasu izpēti, uzsverot, ka Latvijā līdz šim šī tēma nav sistemātiski

pētīta. Arī starptautiskā mērogā vēl joprojām trūkst vienotas izpratnes par mikro- un nanoplastmasu ietekmi un turpmākās izpētes virzieniem, tādēļ šī tematika būtu būtiska gan nacionālajai, gan starptautiskajai zinātniskajai kopienai.

L. Matisāne papildināja, ka plānotais projekta pieteikums balstās uz 12 valstu sadarbību, no kurām trijās valstīs paredzēta vides un cilvēku bioloģisko paraugu ņemšana. Paraugi tiks ievākti ar mērķi noskaidrot, vai un kā vides piesārņojums ar mikro- un nanoplastmasām nonāk cilvēka organismā. Pētījums īpaši fokusējas uz veselības aprūpes nozarē strādājošajiem, jo, pirmkārt, šajā vidē plastmasas materiālu īpatsvars ir ievērojams, un, otrkārt, visās iesaistītajās valstīs pastāv būtisks darbaspēka trūkums, kas aktualizē jautājumu par darbinieku veselības aizsardzību un ilgtspēju. Latvijas puse projekta ietvaros nodrošinātu lauku darbu veikšanu vienā slimnīcā un paraugu ievākšanu. Papildus tika aktualizēts jautājums par biobankas turpmāko izmantošanu, norādot, ka arvien biežāk neformālās diskusijās citu institūciju un organizāciju pārstāvji izrāda interesi izmantot biobankas paraugus papildu mērījumu veikšanai. Ņemot vērā, ka paraugu apjoms ir ierobežots, nepieciešams konceptuāli vienoties par to ilgtspējīgu un mērķtiecīgu izmantošanu nākotnē.

Dz. Mozgis rosināja skatīt operatīvā biomonitoringa nozīmi plašākā ģeopolitiskā kontekstā, uzsverot, ka pašreizējā situācijā tā aktivizēšana var būt saistīta arī ar katastrofu riskiem. Tika izteikts priekšlikums operatīvo biomonitoringu integrēt katastrofu medicīnas plānos, uzsverot šīs pieejas nozīmi valsts drošības un sabiedrības aizsardzības kontekstā.

Noslēgumā Dz. Mozgis ierosināja pieņemt lēmumu, ar kuru tiek pozitīvi novērtēts līdzšinējais paveiktais darbs un vēršanās pie Veselības ministrijas ar aicinājumu iespēju robežās atbalstīt valsts pētījumu programmas turpināšanu.

3. Partnerības par ķīmisko vielu riska novērtējumu (PARC) aktualitātes (prezentē Izglītības un zinātnes ministrijas pārstāvis: Uldis Berķis).

Izglītības un zinātnes ministrijas pārstāvis Uldis Berķis informēja par 2025. gada 1. oktobrī notikušo tikšanos, kā arī norādīja, ka nākamā sanāksme jau ir plānota 2025. gada 21. novembrī. Minētajā sanāksmē tika aktualizētas vairākas problemātiskas tēmas, tomēr divi noslēdzošie jautājumi, kas bija saistīti ar biomonitoringu, netika izskatīti. Viena no galvenajām apspriestajām tēmām bija vērsta uz Eiropas inovācijām, tostarp tika prezentēta informācija par Eiropas Savienības budžetu nākamajam plānošanas periodam. Otra tēma bija saistīta ar jaunajām novērtēšanas metodēm. Kopumā diskusijas bija vairāk politiska rakstura un tieši Latviju skāra salīdzinoši maz, līdz ar to šī tematika varētu kļūt aktuālāka pēc PARC projekta noslēguma.

Sanāksmē tika apspriesta arī Apvienoto Nāciju Organizācijas konference, galvenokārt diskutējot par tās norises vietu. Latvijai būtiskākais jautājums šajā kontekstā bija saistīts ar otro pārskata periodu, kurā zinātniskie eksperti projekta īstenošanu bija novērtējuši ļoti pozitīvi. Tomēr plašas diskusijas raisīja finanšu jautājumi, īpaši partnerības budžets. Pašlaik ir apkopotas 177 finanšu atskaites, tostarp arī no Rīgas Stradiņa universitātes. Diskusijās tika aktualizēts arī nākamais pārlūkošanas periods, kas paredzēts 2028. gadā.

U. Berķis aicināja Latvijas vadošās institūcijas veicināt iesaisti instrumentos un iniciatīvās, kas varētu sekot pēc PARC projekta beigām. Latvijas kontekstā kā potenciāli iesaistāmās institūcijas varētu būt Veselības ministrija, Slimību profilakses un kontroles centrs un Nacionālais veselības dienests.

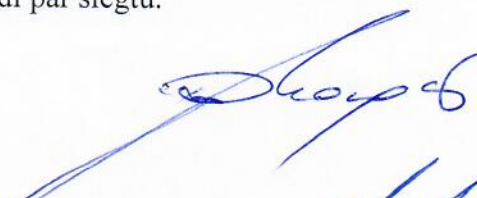
4. Citi jautājumi.

Citu jautājumu sadaļā Rīgas Stradiņa universitātes pārstāvji izteica aicinājumu 2026. gada janvārī sasaukt ārkārtas sapulci, lai prezentētu biomonitoringa programmas gala versiju un veiktu nepieciešamos precizējumus pirms tās iesniegšanas Latvijas Zinātnes padomei, nodrošinot programmas augstāku kvalitāti. Dz. Mozgis apstiprināja šo ierosinājumu un atzina to par lietderīgu un atbalstāmu.

Padomes priekšsēdētājs pasludina sēdi par slēgtu.
Sēde tiek slēgta plkst. 16:30.

Padomes priekšsēdētājs

Protokolēja:
06.11.2025.

 Dz. Mozgis
 L. Lībere